

Retoryka granic Rhetoric of the Borders

12 (3) 2025

ISSUE EDITORS: ANNA BENDRAT, ELŻBIETA PAWLAK-HEJNO

ANNA BENDRAT

KATOLICKI UNIWERSYTET JANA PAWŁA II W LUBLINIE, POLSKA

<https://orcid.org/0000-0002-5677-0296>

anna.bendrat@gmail.com

ELŻBIETA PAWLAK-HEJNO

UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE, POLSKA

<https://orcid.org/0000-0003-4731-363X>

elzbieta.pawlak-hejno@mail.umcs.pl

Retoryka granic - wprowadzenie do tematu numeru

License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 international (CC BY 4.0).

The content of the license is available at <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ANNA BENDRAT

KATOLICKI UNIWERSYTET JANA PAWŁA II W LUBLINIE, POLSKA

<https://orcid.org/0000-0002-5677-0296>

anna.bendrat@gmail.com

ELŻBIETA PAWLAK-HEJNO

UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE, POLSKA

<https://orcid.org/0000-0003-4731-363X>

elzbieta.pawlak-hejno@mail.umcs.pl

Retoryka granic – wprowadzenie do tematu numeru

„Granice” są jednym z fundamentalnych pojęć porządkujących ludzkie doświadczenie – wyznaczają tożsamość, określają przynależność, wyodrębniają przestrzeń własną i obcą. W dyskursach społecznych, politycznych i kulturowych granice stają się zarówno linią podziału, jak i punktem styku. Retoryka jako sztuka perswazji potrafi granice określać i chronić, ale także przekraczać i znosić. Badaczom reprezentującym różne dziedziny nauki dostarcza narzędzi do ich odkrywania, analizowania i opisywania w rozmaitych dyskursach: politycznych, osobistych czy artystycznych.

Niniejszy numer *Res Rhetorica* został pomyślany jako przestrzeń do refleksji nad wielowymiarowością granic, zarówno geograficznych, kulturowych, społecznych, ideologicznych, jak również metaforycznych i cyfrowych. Zgromadzone tu artykuły pokazują, jak granice są konstruowane, reprezentowane i kwestionowane w praktykach komunikacyjnych i medialnych. Temat numeru został opracowany we współpracy z projektem Erasmus+ *MigraMedia*, koncentrującym się na analizie związków między migracją, mediami i kulturą. Projekt łączy badania akademickie, praktykę dydaktyczną oraz działania twórcze, by lepiej zrozumieć narracje o migracji w Europie i poza nią oraz ich wpływ na społeczną percepcję granic i różnorodności. Wątki amerykańskie, wyraźnie obecne w tym numerze, wynikają z dyskusji prowadzonych podczas międzynarodowej konferencji *Media in America. America in Media*, która odbyła się już po raz piąty w dniach 27–28 marca 2025 roku, pod patronatem Polskiego Towarzystwa Retorycznego.

Problem granic staje się szczególnie istotny w kontekście ich naruszania, zagrożenia lub konieczności ochrony, a także w sytuacjach, gdy służą oddzielaniu i sprzyjają izolacji, dlatego temat ten uważamy za niezwykle aktualny. Mogą też

być wynikiem konfliktów, dlatego niniejszy numer „Res Rhetorica” stanowi naturalną kontynuację zagadnień omówionych w nr 2 (2025). W numerze znajdują Państwo osiem artykułów związanych z tematem przewodnim wydawnictwa, a także bogatą sekcję *Varia*, w której zgromadziliśmy artykuły prezentujące szerokie spektrum badań retorycznych. Autorki i Autorzy podejmują w nich refleksję nad różnorodnymi obszarami: od analiz dyskursu politycznego i społecznego, poprzez perspektywy metodologiczne, aż po retoryczne ujęcia praktyk kulturowych, artystycznych i medialnych. Numer uzupełniają również: sprawozdanie z wydarzenia naukowego integrującego środowiska retoryczne oraz recenzje nowości wydawniczych, jednej z których współautorami są członkowie Polskiego Towarzystwa Retorycznego.

Temat numeru otwiera James Rushing Daniel (*Border trouble: capitalism, preventative counter-reform, and the immigration rhetoric of the U.S. Democratic Party*), który analizuje retorykę Partii Demokratycznej wobec imigracji, wskazując na przejawy faszystowskiej retoryki funkcjonującej w ramach liberalnej demokracji. Autor pokazuje, jak granice – fizyczne i retoryczne – stają się miejscem przecięcia ideologii, polityki gospodarczej i tożsamości narodowej.

W podobnym duchu Alma Vančura (*Walls, borders, and the rhetoric of fear: A longitudinal study of Trump's campaign addresses*) przygląda się wystąpieniom Donalda Trumpa, w których figura „muru” i narracja „my kontra oni” budują retorykę strachu i wykluczenia. Analiza ujawnia mechanizmy kształtowania tożsamości narodowej i mobilizacji społecznej w dobie kryzysów migracyjnych.

Refleksję nad granicami kultury i pamięci rozwija Lisa Källström (*Gáttehis gáddi – strandless shores: Translation as witnessing in the Sámi novel “Far inte till havet”*), która interpretuje twórczość Elin Anny Labby jako świadectwo kolonialnej przemocy. Autorka podkreśla, że literatura rdzennych społeczności Sámi oraz jej przekład mogą pełnić funkcję retorycznego ocalania marginalizowanych głosów, a granice ujawniają się także w przestrzeni języka i ekologii.

Kolejne trzy artykuły koncentrują się na przekazach audiowizualnych. Betül Ateşci Koçak (*Fractured borders and politics of resistance: post-9/11 through Rabiye Kurnaz vs. George W. Bush*) analizuje film ukazujący, jak po 11 września granice stają się narzędziem kontroli, ale i oporu wobec dyskursów władzy. Ahmet İpşirli (*Digital portrayals of migration to America: a study of Peter Santenello's YouTube channel*) bada serię *Border Series* na YouTube, dowodząc, że media cyfrowe tworzą nową „trzecią przestrzeń” negocjowania ról między migrantami, strażnikami a odbiorcami. Natomiast Iwona Grodź (*Wyzwolić oko ze stanu zamętu. Retoryka przestrzeni, tożsamości i migracji w filmach Wima Wendersa*) pokazuje, jak kino niemieckiego reżysera interpretuje granice geograficzne i kulturowe, widząc w obcości możliwość spotkania.

Dwa ostatnie teksty w sekcji tematycznej podejmują kwestie społeczne. Ewelina Bańka (*LAW-Defense at the border: Margo Tamez's rhetorics of survivance*) przybliża twórczość poetki i aktywistki Margo Tamez, ukazując retorykę suwerenności i strategię przetrwania wobec opresyjnych dyskursów granicy. Z kolei Parisa Delshad (*La Valla and the edge of sovereignty: a rhetorical study of protection and isolation in Melilla*) analizuje doświadczenia mieszkańców hiszpańskiej enklawy w Afryce Północnej, pokazując, że granica zamiast symbolu bezpieczeństwa staje się źródłem izolacji i rozpadu więzi społecznych.

Poza działem tematycznym numer obejmuje także sekcję *Varia*, w której znalazły się artykuły prezentujące szerokie spektrum badań retorycznych – od analiz dyskursu politycznego i społecznego, przez refleksje metodologiczne, po studia nad praktykami kulturowymi i artystycznymi.

Sekcję *Varia* otwiera artykuł Magde Mohamed Nour i Jensa Elmelunda Kjeldsena (*Charisma, ideology, and pragmatism: unpacking leadership rhetoric in initial COVID-19 responses in the United States, the United Kingdom, and New Zealand*), poświęcony retoryce przywódczej w pierwszych miesiącach pandemii. Analiza wystąpień Donalda Trumpa, Borisa Johnsona i Jacindy Ardern z wykorzystaniem modelu CIP ukazuje różnice między stylem charyzmatycznym, ideologicznym i pragmatycznym, dowodząc, że skuteczna retoryka kryzysu opiera się na elastycznym łączeniu strategii.

Na szczególną uwagę zasługuje tekst Ewy Modrzejewskiej (*Retoryczne spojrzenie na ramowanie: przegląd podejść i procedur*), który systematyzuje badania nad *framingiem*. Autorka omawia źródła tej kategorii w naukach społecznych i humanistycznych, wskazuje różnorodne metody analizy oraz podkreśla bliskość ramowania i klasycznych toposów retorycznych. Artykuł ma charakter dydaktyczny – stanowi przewodnik po metodologii, przydatny dla badaczy i studentów retoryki.

Wątek dydaktyczny rozwija także Luiza Rzymowska w tekście *Problematyka stresu w sztuce oratorskiej. Innowacyjne zastosowanie modelu salutogenetycznego Aarona Antonovsky'ego we współczesnej dydaktyce retoryki*. Autorka łączy refleksję nad tremą z teorią salutogenezy, pokazując, że stres mówcy może być zasobem wspierającym proces uczenia się i rozwoju, a retoryka – narzędziem wzmacniania odporności psychicznej.

Związek retoryki ze sztuką podejmują dwa kolejne artykuły. Marek Jeziński (*O niepamięci rodzinnej: Festiwal Piosenki Żołnierskiej w Kołobrzegu jako retoryczne negocjowanie znaczeń kulturowych*) analizuje festiwal jako narzędzie propagandy i kształtowania pamięci zbiorowej w PRL, ukazując jego rolę w zarządzaniu pamięcią i niepamięcią. Edyta Frelik (*Rhetorical twins: The fractal and organic geometries of Benoit Mandelbrot and Tadeusz Mysłowski*) porównuje fraktalną

geometrię Mandelbrota z formami artystycznymi Mysłowskiego, dowodząc, że retoryka może być narzędziem opisu także abstrakcyjnych struktur wizualnych.

Ostatnie dwa artykuły ukazują zastosowania retoryki w badaniach nad komunikacją medialną. Monika Miłosz (*Kampanie zdrowotne dotyczące profilaktyki przeciwdarowej w ujęciu retorycznym*) bada kampanię *Stop udarom*, rekonstruuje jej strukturę w oparciu o klasyczne *inventio*, *dispositio* i *elocutio*. Analiza dowodzi, że skuteczność przekazu zależy zarówno od faktów medycznych, jak i od strategii emocjonalnych i figur retorycznych. Z kolei Dorota Miller i Marta Smykała (*Déjà-vu? Verbal-visual collocations on the covers of British, German and Polish weekly magazines as a way of perpetuating and amplifying conflict*) proponują pojęcie „kolokacji werbalno-wizualnych” jako narzędzia analizy multimodalnej. Autorki pokazują, jak powtarzalne zestawienia obrazu i słowa na okładkach tygodników kreują wizualne stereotypy i utrwalają konflikty polityczne.

Numer dopełniając sprawozdanie z wydarzenia naukowego oraz recenzje nowości wydawniczych, które wzbogacają refleksję nad współczesnym stanem badań nad retoryką. Joanna Nowakowska relacjonuje dziewiątą edycję konferencji *Rhetoric in Society* (Zagrzeb, 18–21 czerwca 2025) – jedno z najważniejszych wydarzeń retorycznych w Europie. Tegoroczne obrady pod hasłem *Rhetoric in Digital Media* zgromadziły badaczy z całego świata, którzy dyskutowali nad rolą retoryki w erze mediów cyfrowych, sztucznej inteligencji i nowych form komunikacji. Autorka podkreśla również znaczenie nadchodzącej, jubileuszowej edycji konferencji w Warszawie w 2027 roku, ważnej dla polskiego środowiska retorycznego.

W części recenzyjnej Konrad Kiljan omawia tom zbiorowy pod redakcją Rebeki Townsend *Beyond Cold War: presidential rhetoric in Central and Eastern Europe* (New York: Peter Lang Publishing Group, 2023), w którego powstaniu swój udział mieli również członkowie Polskiego Towarzystwa Retorycznego. Publikacja wnosi istotny wkład w badania nad komunikacją polityczną w Europie Środkowo-Wschodniej, ukazując prezydenturę jako kluczowe miejsce sprawczości politycznej po 1989 roku. Recenzent zwraca uwagę na połączenie rzetelnego tła historycznego z wykorzystaniem teorii retorycznych oraz na wkład tomu w umiędzynarodowienie badań nad regionem: od refleksji nad przywództwem w czasach transformacji po współczesne wystąpienia prezydenta Zełenskiego.

Z kolei Magdalena Piejko-Płonka recenzuje książkę Karoliny Skowron-Baki *Feminizm to weganizm. Dlaczego feministki powinny walczyć o prawa zwierząt* (Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2025). Autorka monografii wskazuje na nierozzerwalny związek patriarchatu z przemocą wobec kobiet i zwierząt, proponując sojusz feminizmu i weganizmu jako projekt społeczny i etyczny. Recenzja podkreśla, że publikacja jest zarówno manifestem aktywistycznym, jak i wartościowym materiałem badawczym – ukazuje, jak język i obrazy mogą kształtować opresję, ale też stawać się narzędziem solidarności i sprzeciwu.

Zachęcamy Państwa nie tylko do lektury, ale i do wspólnego rozwijania poruszanych tu wątków – w badaniach, dydaktyce i debatach publicznych. Mamy nadzieję, że zawarte w numerze artykuły pokazują, iż granice, zarówno w wymiarze geopolitycznym, jak i społecznym czy symbolicznym, posiadają znaczący potencjał retoryczny. Mogą być bowiem pojmowane nie tylko jako linie oddzielające, lecz także jako miejsca spotkania, dialogu i negocjacji znaczeń. Refleksja nad granicami jest zatem równocześnie refleksją nad samą retoryką, która nieustannie redefiniuje swój zakres i zadania w zmieniającym się świecie.